

UDK: 323.15(497.113=163.42)*192"
329(497.113 Sombor)HSS*192"
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 20. 1. 2006.
Prihvaćeno: 13. 10. 2006.

Somborska deklaracija i njezino značenje za bačke Hrvate

MARIO BARA

Apsolvent povijesti i sociologije, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu,
Republika Hrvatska

U članku autor prikazuje genezu približavanja i pristupanja Bunjevačko-šokačke stranke u Hrvatsku seljačku stranku. Djelovanje HSS-a u Bačkoj se analizira u sklopu njezine uloge u otporu asimilaciji i odnarođivanju Bunjevaca i Šokaca. Utjecaj koji je hrvatski seljački pokret imao u Hrvatskoj prenio se i na bačke Hrvate pa su se oni u sudbonosnim godinama politički ujedinili i nacionalno afirmirali.

Ključne riječi: Bačka, Bunjevci, Šokci, bački Hrvati, Bunjevačko-šokačka stranka

U prvim poslijeratnim godinama bački Hrvati politički su se organizirali u Bunjevačko-šokačkoj stranci koja je ustrajnošću i u najtežim prilikama štitala njihove interese pred asimilacijskim pritiscima srpskih vlasti. Na približavanje BŠS i HSS-a utjecale su već postojeće organizacije Radićeve stranke u Bačkoj, ali i mladi bački sveučilištarci koji su se vraćali sa studija u Zagrebu gdje su se upoznavali s idejama HSS-a. Tijekom 1924. u BŠS-u sukobile su se dvije političke struje oko programa stranke i suradnje s drugim političkim strankama. Na jednoj strani će se naći proradićevski orijentirani članovi BŠS-a, a na drugoj klerikalna struja stranke sa svećenikom Blaškom Rajićem. Zbog oprečnih gledišta stranačkih prvaka dolazi do konačnog rascjepa kada je Blaško Rajić sa svojim sljedbenicima i javno objavio osnutak Vojvođanske pučke stranke. Politička razjedinjenost bačkih Hrvata odrazila se i na izborne rezultate 1925., na kojima nijedna od hrvatskih stranaka u Bačkoj nije uspjela osigurati dovoljan broj glasova da bi imala svog predstavnika u Narodnoj skupštini. U novonastalim uvjetima BŠS je bio prisiljen potražiti oslonac u nekoj većoj državnoj stranci. Preduvjeti za pristup BŠS-a u HSS stvoreni su Radićevim političkim zaokretom i ulaskom u Pašićevu vladu. Od tada stranka počinje s intenzivnim pripremanjima za sjedinjenje s HSS-om. Na velikom okružnom zboru HSS-a u Somboru na kojem je bio i Stjepan Radić pročitana je deklaracija po kojoj BŠS kao takva prestaje postojati, a sve mjesne organizacije postaju organizacije HSS-a. Pojava nove poli-

tičke snage u Bačkoj koja je okupljala većinu hrvatskog naroda i svojim socijalnim programom privlačila i druge narode u svoje redove označila je novu etapu političke borbe u Bačkoj.

Uvod

U prvim godinama postojanja Kraljevine SHS Bunjevačko-šokačka stranka (dalje: BŠS) predstavljala je jezgru oko koje su se okupljali bački Hrvati u obrani narodnog bića i vlastite narodnosti pred hegemonističkim pritiscima srpskih vlasti.¹ Stranka se borila protiv centralističkog uređenja države, nepravedno provedene agrarne reforme, te ekonomskog i kulturnog zaostajanja Vojvodine. Svojim opredjeljenjem za hrvatstvo i autonomiju Vojvodine stranka je na sebe stavila etiketu protudržavnog elementa pa je bila izložena stalnim napadima u tisku i političkom pritisku vlasti.² Na prvim izborima (28. XI. 1920.) za Ustavotvornu skupštinu BŠS je ostvario zapažen rezultat, imao je četiri zastupnika. Za narodne zastupnike izabrani su Vranja Sudarević, Blaško Rajić, Stipan Vojnić-Tunić iz subotičkog okruga i Ivan Evetović iz somborskog okruga. Na parlamentarnim izborima (18. III. 1923.) bačko-baranjski Hrvati su izabrali za svoje zastupnike Blaška Rajića, Vranju Sudarevića i Ivana Evetovića.³ Poslije smrti Ivana Evetovića 1923., kao njegov zamjenik u Narodnu skupštinu dolazi Antun Bošnjak, a zastupničko mjesto Vranje Sudarevića, koji je umro 1924., popunjava Miško Prčić. Radi ostvarenja boljih političkih pozicija, BŠS je podupro vladu Ljube Davidovića sastavljenu 28. VII. 1924. Sklopljeni sporazum s demokratskom strankom predviđao je da bačko-baranjski Hrvati dobiju "gradonačelnički položaj u Subotici i Somboru, kotarska predstojništva u Topoli, Somboru, Apatinu, Odžacima, Batini i Dardi te bilježničke položaje u 33 općine u Bačkoj i Baranji".⁴ Vlada Ljube Davidovića održala se kratko vrijeme pa sporazum s BŠS-om nije zaživio u cjelini. Stranka se ponovno našla izvan javne uprave, a nadolazeći izbori stavit će pred nju nove političke izazove.

I. Približavanje Hrvatskoj seljačkoj stranci

Tijekom 1924., krilo BŠS-a predvođeno Josipom Vukovićem Đidom, Mihovilom Katancem i Mirkom Ivkovićem Ivandekićem priklonilo se politici Stjepana Radića i Hrvatske republikanske seljačke stranke (dalje: HRSS)

¹ BŠS je osnovan 15. IX. 1920., uoči izbora za Ustavotvornu skupštinu.

² Bogumil HRABAK, "Stanovišta bunjevačkih političara o centralizmu, autonomiji i federalizmu", *Zbornik Centra za društvena istraživanja Slavonije i Baranje*, 21/1984. br. 1, Slavonski Brod, 91.-119.

³ Petar PEKIĆ, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb 1930., 248.-251.

⁴ *N. dj.*, 252.

pa je predstavljalo osnovu za njegovo daljnje djelovanje u Bačkoj i ostalim dijelovima Vojvodine. Važnu ulogu u približavanju BŠS-a i HRSS-a imale su već postojeće organizacije HRSS-a u Bačkoj, ali i uspostavljene veze prije 1918. Vranje Sudarevića,⁵ Mirka Ivkovića Ivandekića, Stipana Vojnića-Tunića⁶, gostovanja pjevačkog društva *Neven* u Hrvatskoj,⁷ te nekoliko desetaka intelektualaca naseljenih u Bačkoj poslije 1918.⁸ U to vrijeme djeluje niz organizacija na subotičkom području pokrenutih inicijativom Ivana Pernara, Karla Kovačevića i Pavla Radića, a u Somboru i njegovoj okolini takve organizacije su pokretali Antun Matarić, Stevan Konjović, Marin Kusturina, Petra Trombitaša itd.⁹ U BŠS-u su se sukobile dvije političke struje oko programa stranke i suradnje s drugim političkim strankama. Blaško Rajić je sa svojim pristalicama poveo inicijativu za novi naziv i smjer političkog djelovanja stranke koja se trebala još više vezati uz klerikalne stranke u Hrvatskoj i Sloveniji, a cilj im je bio ujediniti sve katolike u Vojvodini. Ubrzo je uslijedio i konačni rascjep kada je Blaško Rajić 28. XI. 1924. javno objavio osnutak Vojvođanske pučke stranke (dalje: VPS). Ova stranka je zastupala u svom programu tri temeljna stajališta: 1) Vojvodina Vojvođanima, 2) vojvođanska zemlja vojvođanskoj sirotinji, 3) katolici na okup!¹⁰ U ovakvim uvjetima bački Hrvati su bili razdijeljeni u tri stranke (Radićev HRSS, BŠS i VPS), koje su često istupale jedna protiv druge što ih je dodatno slabilo.¹¹ To

⁵ Robert SKENDEROVIĆ, "Hrvatska seljačka stranka u Bačkoj 1918.-1941.", *Hrvatska revija*, 5/2005., br. 3, 54.-60. Autor u radu (bilješka br. 3) donosi važan podatak da se u objavljenoj *Korespondenciji Stjepana Radića*, knj. I, Zagreb, 1972., 430. pogrešno tvrdi da je riječ o Franji Sudareviću, osječkom književniku, koji je bio suvremenik Vranje Sudarevića iz Subotice, ali nije imao nikakve veze sa subotičkim listom *Neven*. Pismo koje je 1907. Vranja Sudarević uputio Stjepanu Radiću pokazuje da su postojale veze između braće Radić i bačkih Hrvata i prije 1918. godine.

⁶ Bili su na povijesnoj sjednici Hrvatskog sabora od 29. X. 1918. kao izaslanici iz Bačke. Vidi Ante SEKULIĆ, "Hrvati iz južnougarskih područja u godinama od 1918. do 1920.", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 26/1993., 249.-254.

⁷ "Kako napreduje HRSS", *Slobodni dom*, br. 29, 11. VII. 1923., 4.-6.

⁸ Ante SEKULIĆ, "Radićevci u životu bačkih Hrvata od 1918. do 1928.", *Hrvatski iseljenički zbornik*, 1994., 158.-167.

⁹ Historijski arhiv Sombor (dalje: HAS), Okružni sud Sombor (1919.-1941.), 24-103/73-109/1925., kut. 17., HAS, Milenko Beljanski-Sombor (dalje: MBS), 97/1425, "I Bunjevci su Hrvati", *Slobodni dom*, br. 52, 15. XII. 1923., 13., Ivan PERNAR, "Moja sjećanja na Suboticu", *Klasje naših ravni*, Subotica, 2/1936., 195.-196., (***) , *Dr Vlatko Maček i njegovi saradnici u Vojvodini*, Sombor 1936., 17.-18.

¹⁰ VPS Blaška Rajića imala je katolički konfesionalni karakter. Iako je stranka otvoreno priznavala hrvatstvo Bunjevaca i Šokaca postupno će svoje nacionalno ime staviti u drugi plan pokušavajući se nametnuti i ostalim katolicima u Vojvodini. Takva politika se pokazala neuspješnom jer su Nijemci i Mađari imali svoje nacionalne stranke i bili su kulturno samosvjesni.

¹¹ Bačkih Hrvata bilo je i u drugim strankama. Među bačkim Hrvatima djelovala je Komunistička partija, Demokratska stranka, a bilo je i uglednijih Bunjevaca koji su djelovali u srpskim strankama poput narodnog zastupnika Marka Jurića u Narodnoj radikalnoj stranci.

se odrazilo i na izborne rezultate 1925., na kojima nijedna od hrvatskih stranaka u Bačkoj nije uspjela osigurati dovoljan broj glasova da bi imala svog predstavnika u Narodnoj skupštini.

Paralelno s pritiscima na HRSS, obavljali su se skriveno od javnosti pregovori između uhićenog Stjepana Radića i beogradskoga političkog vrha jer se pokazalo da dotadašnje mjere nisu uspjele oslabiti Radićevu stranku.¹² Na mogućnost sporazuma reagirao je i BŠS: "Pošto će, ako se sklopi sporazum biti govora i o Bačkoj, otvoreno kažemo mi taj sporazum ne možemo priznati, ako budemo pripušteni beogradskom centralizmu. Mi želimo i zahtijevamo od vođa HRSS puno takta, pažnje, razumijevanja i poštivanja narodne, prave istinski izražene volje."¹³ Poseban poticaj okupljanju u jaču zajednicu, a to je tada bila Radićeva stranka, i isticanje hrvatstva dali su mladi bački sveučilištarci koji su se vraćali sa studija u Zagrebu gdje su usvojili napredne političke ideje HSS-a koje su uspješno prenosili na bačke ravnice.

BŠS je mogao postići dobre rezultate i bio je najvažnija politička stranka u krajevima u kojima su živjeli bunjevačko-šokački Hrvati, dok su pravo glasa u Vojvodini imali samo slavenski narodi. Predstavljajući među Slavenima u sjeverozapadnoj Bačkoj veliku većinu, bunjevačko-šokački Hrvati su mogli voditi politiku neovisno o drugim narodima. Dodjeljivanjem izbornih prava Nijemcima i Mađarima, političke okolnosti su se bitno izmijenile pa se BŠS morao obazirati uz glasove velikih srpskih državnih stranaka i na njihove glasove. U novonastalim uvjetima BŠS je bio prisiljen potražiti oslonac u nekoj većoj državnoj stranci, bilo hrvatskoj ili srpskoj. Pred tom dvojnom BŠS se orijentirao prema hrvatskim strankama. Mogao se opredijeliti ili vjerski, prema klerikalcima, ili prema hrvatskom seljačkom pokretu Stjepana Radića. Prevagnule su osnove na kojima je nastao BŠS, hrvatska nacionalnost i seljačka politika, pa se BŠS u tadašnjim prilikama mogao osloniti samo na HSS.¹⁴ Preduvjeti za pristup BŠS-a u HSS stvoreni su Radićevim političkim zaokretom: priznavanjem jedinstva države, dinastije Karađorđević i Vidovdanskog ustava kojim je izbačeno republikanstvo iz imena i programa stranke. Ovaj zaokret omogućio je ukidanje Obznane i komunističkog obilježja koje je dano Radićevoj stranci. Ulaskom u vladu Nikole Pašića, Stjepan Radić postaje ministar prosvjete, što će mu omogućiti veću slobodu kretanja i održavanja zborova u cijeloj zemlji. Ovim činom, nakon ulaska predstavnika HSS-a u Narodnu skupštinu, stvorili su se obostrani interesi za pristupanje BŠS-a u HSS-u.

U somborskom su okrugu u BŠS-u postojale frakcije koje su slijedile nastale podjele u subotičkom okrugu. Na čelu somborske organizacije VPS-a nalazio se Antun Bošnjak kojem je zbog tajno vođenih pregovora s predstavnicima vladajućih radikala o ulasku u prošireni senat grada Sombora

¹² Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, Zagreb 1999., 189.

¹³ "Želimo ti uskrsnuće!", *Neven*, br. 10, 9. IV. 1925., 2.

¹⁴ "Sigurnim putem", *Neven*, br. 3, 21. I. 1926., 1.

izglasano nepovjerenje.¹⁵ Poslije glasovanja o nepovjerenju, somborski ogranak pučke stranke, predvođen Josipom Palićem, donio je odluku o pominjenju sa središnjicom BŠS-a, čime je stranka ponovno ojačana.¹⁶ Od tada stranka počinje paralelno s intenzivnim pripremama za sjedinjenje s HSS-om. Odlučeno je da se najhitnije pozove Stjepan Radić s prvacima stranke i da održi javnu skupštinu u Subotici. Vođe BŠS-a Josip Vuković Đido i Mihovil Katanec boravili su 12. I. 1926. u Zagrebu kod Stjepana Radića s kojim su dogovorili pojedinosti oko njegova dolaska i boravka u Subotici.¹⁷ BŠS je javno dočekivao Stjepana Radića i svojim glasilom *Nevenom* pozvao je bunjevačke Hrvate da dođu u što većem broju i pozdrave ga kao predstavnika cijelog hrvatskva.¹⁸ Nekoliko dana prije samog zбора u Suboticu je iz Zagreba doputovao i August Košutić, predsjednik Radićeva kabineta, da pomogne u organiziranju zбора.¹⁹ U ime mjesne organizacije HSS-a u Subotici njezin predsjednik Tomo Matković i ostali prvaci stranke također su se počeli žurno pripremati da u središtu bunjevačkih Hrvata prirede takvu skupštinu koja će brojem sudionika, svojom ozbiljnošću, dostojanstvom te sadržajem svih govora "biti vjerna slika i narodne hrvatske svijesti i političke zrelosti ovoga najsjevernijeg ogranka naroda hrvatskog".²⁰ Radikali su bili vrlo ogorčeni što će Radić doći u Bačku, "za koju se držalo, da je srpska kolonija, kuda ne smije koračati jedan hrvatski političar".²¹ Stjepan Radić se odazvao pozivu Subotičana i bio je na tamošnjoj velikoj skupštini koja je održana 17. I. 1926. na Trgu oslobođenja pred gradskom vijećnicom gdje je bilo nazočno oko 25.000 znatizeljnih građana i seljaka iz subotičke okolice. Najvažnija posljedica ovog skupa bila je ta što je gotovo cijeli upravni odbor BŠS-a još prije skupštine pozdravio predsjednika HSS-a u domu Tome Matkovića, a Stjepan Radić je u svom odgovoru živo prikazao i s najvećim priznanjem ocijenio cjelokupni rad BŠS-a, "koja je divnom ustrajnošću i u najtežim prilikama okupljala bunjevačko-šokačke Hrvate i koja je tako zrelo i iskreno prihvatila politiku narodnog sporazuma, da je od toga časa stvarno postala sastavni dio hrvatske političke fronte i hrvatskog seljačkog pokreta".²² Svojim nastupom na zboru i govorima Mirka Ivkovića Ivandekića i Josipa Đide Vukovića vidjelo se da je BŠS i stupio u redove HSS-a i da se taj pristup treba još samo formalno provesti.

Rezultati Radićeve akcije među bačkim Hrvatima ubrzo su naišli na velik odjek i na različite ocjene u javnosti. U radikalnim krugovima je osporava-

¹⁵ "Antunu Bošnjaku izglasano nepovjerenje", *Somborska reč*, br. 3, 14. I. 1926., 3.

¹⁶ "Krah 'pučkaša' u Somboru", *Neven*, br. 2, 14. I. 1926., 2.

¹⁷ "Vijesti", *Neven*, br. 2, 14. I. 1926., 3.

¹⁸ "G. dr. Stjepan Radić u Subotici", *Neven*, br. 2, 14. I. 1926., 1.

¹⁹ "G. Radić u Subotici", *Politika*, br. 6370, 18. I. 1926., 2.-3.

²⁰ "Srijem, Banat i Bačka tri srdačka", *Dom*, br. 3, 20. I. 1926., 1.

²¹ "Sigurnim putem", *Neven*, br. 3, 21. I. 1926., 1.

²² "Jedinstven nastup Hrvata u Vojvodini za politiku narodnog sporazuma", *Dom*, br. 3, 20. I. 1926., 2.

no hrvatstvo Bunjevaca i Šokaca, te je njihova nacionalna orijentacija ocjenjivana kao stranačko opredjeljenje. Postojali su i pokušaji da se učini sve kako ne bi došlo do stupanja BŠS-a u HSS. U Subotici je u tome prednjačio veliki župan, radikal Dragoslav Đorđević, a u Somboru Antun Bošnjak s malim brojem svojih pristalica. U *Nevenu* BŠS izražava želju da Radić "oslobodi Vojvodinu od teškog jarma, koji joj nametnuše na vrat pokvarena beogradska čaršija... U gradovima i selima gdje živimo mi Hrvati - (riječ je o Vojvodini) i dan danas se srbuje na dugačko i široko. U općinama, u školi, u sudu, u državnom tužilaštvu (!!), na željeznici, u financiji svud se srbuje, svud gotovo sami Srbi i rabi se mal' ne isključivo samo ćirilica. Hoće da nas posrbe! I zato smo se mi obraćali g. Radiću te je morao doći Radić u Vojvodinu, da nas oslobodi toga zla. Samo nam Radić može, a on i hoće da nam pomogne. Tražimo da gdje smo mi Hrvati u većini, da se rabi u prvom redu latinica. Hoćemo naše hrvatsko pismo, našu hrvatsku kulturu".²³ Među bačkim Hrvatima prevladavalo je uvjerenje da su našli zaštitu u najjačoj hrvatskoj političkoj stranci i njezinu vođi Stjepanu Radiću koji im jedini može osigurati njihova prava.²⁴ U samom prođoru HSS-a među bačke Hrvate važnu ulogu imao je socijalni program stranke u kojem je svoj interes vidio brojni sitni zemljoposjednički sloj.²⁵ Naknadno će se uloga hrvatskoga seljačkog pokreta u nacionalnoj integraciji Hrvata prenijeti i na bunjevačko-šokačke Hrvate pa će predstavljati glavno obilježje političkog djelovanja HSS-a u Bačkoj.²⁶ Radićev posjet Subotici potaknuo je i osnivanje novih organizacija HSS-a u Mirgešu, Gornjem Tavankutu, Đurđinu i Pavlovcu, dok su dijelovi somborskog BŠS-a okupljeni oko Josipa Palića izjavili da se priklanjaju i stupaju u redove HSS-a i pozivaju sve Bunjevce i Šokce da ih slijede u tome.²⁷

II. Somborska deklaracija

Na sjednici kotarske organizacije HSS-a u Somboru 2. V. 1926., na kojoj su bile nazočne brojne podružnice stranke i narodni zastupnik Josip Zagorac, odlučeno je da se pozove Stjepan Radić i što prije održi javnu skupštinu u Somboru.²⁸ Za skupštinu koja se trebala održati u Somboru bilo je najavljeno

²³ "Radić i Vojvodina", *Neven*, br. 5, 4. II. 1926., 2.

²⁴ "Rezultati Radićeve akcije", *Politika*, br. 6399, 16. II. 1926., 3.

²⁵ "Pozdrav iz Bačke", *Dom*, br. 17, 26. VIII. 1925., 2. Marin Kusturin, predsjednik mjesne organizacije HSS-a u Bačkom Monoštoru, u pismu Stjepanu Radiću i vodstvu HSS-a u povodu narodnog sporazuma poručuje: "Dakle sada Vas mi svi skupa, koji smo bili progonjeni i zatvarani pozdravljamo i molimo da ne zaboravite na nas, jer gospodin Pavle Radić sad je ministar agrarne reforme, a i nama bi trebalo, da dobijemo agrarne zemlje".

²⁶ "Hrvati na okup!", *Neven*, br. 8, 25. II. 1926., 1.

²⁷ "Iz naših organizacija", *Neven*, br. 6, 11. II. 1926., 2.; "Dopisi", *Neven*, br. 7, 18. II. 1926., 2.; "Izjava disidenata BŠS", *Neven*, br. 12, 25. III. 1926., 3.

²⁸ "Brzjavni i pismeni pozdravi predsjedniku HSS", *Dom*, br. 19, 12. V. 1926., 3.-4. Osim kotarske organizacije HSS-a za Sombor u pozivu su bile potpisane još i ove organizacije sa

da će biti pročitana deklaracija o stupanju BŠS-a u HSS, što je već bilo odlučeno, ali se čekao dan održavanja da se i javno objavi.²⁹ Zbog toga je pojeđinim krugovima bilo jako važno da ometu zbor i onemoguće to sjedinjenje. U samom Somboru obavljale su se pripreme orjunaša, srnaovaca, koloniziranih dobrovoljaca i pašićevih radikala da se onemogući ovaj zbor, jer su smatrali da taj zbor znači provokaciju Srba.³⁰ Radikali su Vojvodinu smatrali srpskom zemljom, svojim nacionalnim i političkim interesnim prostorom koji je “osvojen mačem” gdje jedan političar iz Hrvatske nema što tražiti. Pojava Radića u Bačkoj smatrana je rovarenjem protiv državnog poretka i frankovštinom. Radikali su držali najavljenju deklaraciju opasnom za svoje interese jer su htjeli da Bunjevci i Šokci i dalje ostanu organizirani u svojim lokalnim strankama. Pojava nove političke snage u Bačkoj, koja je okupljala većinu hrvatskog naroda i svojim socijalnim programom privlačila i druge narode u svoje redove, označila je novu etapu političke borbe u Bačkoj.

Stjepan Radić je došao u Sombor 24. V. 1926., a dočekan je svečano na bezdanskome putu od Antuna Matarića, prvaka somborske organizacije HSS-a, i velikog broja konjanika u narodnim bunjevačkim nošnjama pod hrvatskim zastavama.³¹ U Radićevoj pratnji su bili i narodni zastupnici Pavle Radić, Ivan Pernar, Ljudevit Kežman, Tuna Babić, i Josip Zagorac.³² Nakon ulaska u grad, Stjepan Radić i njegova pratnja uputili su se do kuće Josipa Palića, gdje je primio izaslanstvo BŠS-a na čelu s Mirkom Ivkovićem Ivandekićem, koji mu je pročitao deklaraciju BŠS-a o stupanju stranke u HSS, a koju je Radić u cjelini primio. Nakon toga, Radić se uputio na najveći somborski trg, Trg Presvetog Trojstva, na kojem se okupio veliki broj Radićevih pristalica i zna-

somborskog područja: “Gradina-salaši, Matarić-salaši, Sombor Gornja Varoš, Parčetić-salaši, Bački-salaši, Nenadić-salaši, Džinić-salaši, Željković-salaši, Gakovo, Krnaja, Bački Monoštor, Bezdan, Kupusina, Telečka, Đula-salaši”.

²⁹ “G. Stjepan Radić u Somboru”, *Neven*, br. 20, 20. V. 1926., 1.

³⁰ “G. Radić u Somboru”, *Politika*, br. 6495, 25. V. 1926., 3. Kolonizirani dobrovoljci su u Pavlu Radiću vidjeli direktnu prijetnju za svoj socijalni položaj pred najavljenom revizijom agrarne reforme. Srpske političke stranke nisu mogle dopustiti da se u Bačkoj učvrsti HSS koji je širio svoje djelovanje i na ostale dijelove Vojvodine gdje nije bilo Hrvata. Na istoj osnovi su se našli i Orjuna i srnaovci koji su Radićevu afirmaciju u Bačkoj vidjeli kao opasnost za nacionalnu i državnu poziciju u ovim pograničnim dijelovima, jer je Radić okupio oko sebe uz bačke Hrvate i brojne “anacionalne” elemente među Mađarima i Nijemcima.

³¹ Milenko BELJANSKI, *Sombor i bunjevački nacionalni preporod (1870-1945)*, Sombor 1971., 33. donosi netočan podatak da je Stjepan Radić održao okružni zbor HSS-a u Somboru 1925., na što su se pozivali i Ante SEKULIĆ, *Bački Hrvati*, Zagreb 1991., 121.; ISTI, *Bački Bunjevci i Šokci*, Zagreb 1990., 83., te posredno i još neki autori, a među njima i autor ovih redaka Mario BARA, “Hrvatska seljačka stranka u narodnom preporodu bačkih Hrvata”, *Pro tempore*, br. 3, Zagreb 2006., 59.-75. Prema tisku i arhivskom gradivu nema nikakvog traga da je Stjepan Radić održao zbor HSS-a u Somboru 1925. Svi podaci o održavanju prvoga Radićeva zbora u Somboru upućuju samo na 24. V. 1926. Usporedi i HAS, MBS, 97/1425 (Dokumentacija korištena za pisanje knjige *Sombor i bunjevački nacionalni preporod (1870-1945)*, Sombor 1971.)

³² Rudolf HORVAT, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb 1942., pretisak 1992., 318.-319.

tiželnika. Polovica od tog broja došla je iz okolnih mjesta i to iz mjesnih organizacija HSS-a Bačke i Baranje. Radić je okupljenima u svom govoru objasnio program stranke, a za cijelo vrijeme njegova govora bilo je pokušaja da se omete skup.³³ Poslije Stjepana Radića uzeo je riječ Mirko Ivković Ivandekić i u ime vodstva BŠS-a izjavio da su "Bunjevci i Šokci Hrvati i da Hrvatima žele ostati". Istaknuo je da između BŠS-a i HSS-a nema nikakve razlike i pročitao je deklaracija po kojoj Bunjevačko-šokačka stranka kao takva prestaje postojati, sve mjesne organizacije postaju organizacije HSS-a, a *Neven*, dotadašnje glasilo BŠS-a postaje glasilo HSS-a za Srijem, Banat, Bačku i Baranju.³⁴

III. Reakcije na sporazum

Tisak je poklonio veliku pozornost ovom događaju kojim je i javno BŠS pristupio u HSS što je omogućilo HSS-u da postane najjača hrvatska stranka u Bačkoj. Radikalni listovi su *Somborsku deklaraciju* komentirali kao svečano pretvaranje Bunjevaca u Hrvate. Osvrćući se na Radićeve riječi upućene okupljenima na zboru, naime da je došao u "hrvatsku Vojvodinu i hrvatsku Bačku", poručivali su da u Bačkoj nema Hrvata: "Ovde su Srbi i Bunjevci, koje vi hoćete na silu Boga da pohrvatite, i ako na to sve do juče niste ni smeli pomisliti."³⁵ U istom tonu beogradska *Politika* prenosi reakcije radikalnih zastupnika Ljube Popovića i Ljubomira Banca: "U Sombor, čisto srpsko mesto došao je g. Stjepan Radić u cilju: da izvrši organizovanje Mađara i Nemaca protivu Srba i da našu braću Bunjevce i Šokce, koji neće ni da su Srbi ni Hrvati, no da ostanu ono što su sad, Bunjevci i Šokci, prevedu u Hrvate."³⁶ Uz ostvarene značajne političke pozicije za HSS i dalje se nastavila voditi borba oko nacionalne pripadnosti Bunjevaca i Šokaca. Ovoj problematici pažnju su poklanjali i veliki državni listovi uz lokalna stranačka glasila. U raspravu su se uključili i razni znanstveni krugovi pa je u međuratnom

³³ "Oružana intervencija g. dr. Pernara", *Politika*, br. 6496, 6. V. 1926., 3. Pernar je kao zamjenik ministra unutrašnjih djela intervenirao i naredio uhićenje onih koji su silom ometali skup HSS-a. Zbog toga je optuživan po srpskim glasilima da je zloupotrijebio svoj položaj, a tražila se intervencija i sankcija od ministra unutrašnjih djela. Usporedi i "Radikali i dr. Pernar", *Politika*, br. 6498, 28. V. 1926., 2.; "Samostalne demokrate i dr. Pernar", *Politika*, br. 6498, 28. V. 1926., 2.; "Velike demonstracije protiv S. Radića", *Bunjevačke novine*, br. 22, 28. V. 1926., 2.-3.

³⁴ "Srijem, Baranja, Bačka-jedna su duša seljačka", *Dom*, br. 21, 26. V. 1926., 1.-3.; "Bunjevci i HSS", *Dom*, br. 23, 9. VI. 1926., 1.-2. Vidi i "Deset hiljada ljudi na Radićevom zboru u Somboru", *Neven*, br. 21, 27. V. 1926., 1.

³⁵ "G. Stjepan Radić u Somboru", *Somborski glasnik*, br. 15, 30. V. 1926., 2.-4. Vidi i "G. Radić se obrukao u Somboru", *Zastava*, br. 117, 27. V. 1926., 2.; "Velike demonstracije protiv S. Radića", *Bunjevačke novine*, br. 22, 28. V. 1926., 2.-3. Glasila radikalne stranke su Bunjencima negirali pripadnost hrvatskom narodu, isticali su ih ili kao posebnu etničku skupinu ili kao katoličke Srbe naglašavajući njihovu pripadnost srpskom narodu.

³⁶ "Radikalni poslanici i dr. Pernar", *Politika*, br. 6497, 27. V. 1926., 2.

razdoblju tiskan veći broj knjiga i brošura u kojima se s različitog stajališta objašnjavalo podrijetlo i pripadnost bačko-baranjskih Bunjevaca i Šokaca.³⁷ Političko opredjeljenje je pritom često izjednačavano s nacionalnim opredjeljenjem pa je činjeno sve da se Bunjevci i Šokci otrgnu od HSS-a koja je kao najjača hrvatska stranka predstavljala hrvatski narod u cjelini. Kao reakcije na ostvarene uspjehe HSS-a među bačkim Bunjevcima i Šokcima javljaju se ideje u ekstremnijih srpskih radikala da se djelovanjem Radikalne stranke među njima potakne srpska struja koja će ih pridobiti za srpsko ime. Osuđivali su, kao neuspješnu, politiku koja je do tada zastupala stajalište da Bunjevci nisu ni Srbi ni Hrvati, nego Bunjevci kao poseban narod. Takvo stajalište posebnosti Bunjevaca kao etničke skupine zastupao je subotički veliki župan, radikal Dragoslav Đorđević pisanjem svojih dvaju lokalnih listova, *Subotičkoga glasnika* i *Bunjevačkih novina*. Dragoslav Đorđević osnovao je zajedno s Markom Jurićem, bunjevačkim radikalskim zastupnikom u Narodnoj skupštini, *Bunjevačku prosvetnu maticu* koja je imala zadaću širenja kulture "bunjevačkog naroda". Novosadska *Zastava*, glasilo radikalne stranke, ocijenila je: "Da se ovom pogrešnom akcijom samo podupire širenje hrvatstva nije potrebno dokazivati. Stvaranje bunjevačkog naroda je jedna utopija. Bunjevačko ime će da iščezne onako isto kao što je iščezlo šokačko ime u Slavoniji. Srbi su učinili neoprostivu pogrešku osamdesetih godina prošlog stoleća što nisu pomogli srpsku struju među slavonskim Šokcima nego su pustili da se svi Šokci opredele za Hrvate. Sada se ponavlja ista pogreška u pitanju Srba Bunjevaca. A ovo doba je sudbonosno za opredeljivanje Bunjevaca u pitanju narodnog imena. Ako se ovi jednom opredele za hrvatsko ime, onda je uzaludno svako kasnije nastojanje."³⁸

³⁷ Milana ČERNELIĆ, "Nastojanja da se bačkim Bunjevcima ospori pripadnost hrvatskom narodu", *Studia Ethnologica Croatica*, Vol. 6. Zagreb 1994., 85.-103. Autorica donosi pregled o povijesti nastojanja da se ospori hrvatsvo Bunjevaca u Bačkoj. Zapažanja su dokumentirana s ulomcima iz takvih "znanstvenih" rasprava.

³⁸ "Poreklo Srba Bunjevaca", *Zastava*, br. 124, 4. VI. 1926., 2. U članku se donosi i viđenje hrvatske akcije među Bunjevcima. "Hrvatima međutim nije svejedno, hoće li Bunjevci uzeti srpsko ili hrvatsko ime. Oni su do sada poduzeli sve, što im je bilo moguće, da prošire na Bunjevce hrvatsko ime. U ovom im je obilato pomagala Katolička crkva. Katoličkih Srba nema u blizini Bunjevaca. Njih ima tamo na jugu odakle su došli pradedovi današnjih Bunjevaca, ali ih u Bačkoj nema. Prema tome su bunjevački katolički popovi upućeni na kontakt s hrvatskim katoličkim klerom, a ovaj preko bunjevačkih kolega širi hrvatsko ime među Bunjevce. Osim toga je nekoliko inteligentnih Bunjevaca još pre rata svršilo škole u Zagrebu, te se otud vratili zadojeni hrvatskim duhom. Ali više nego sve ovo doprineli su za širenje hrvatskog imena misijonari hrvatski, koji se iz Zagreba i iz drugih krajeva naseliše posle oslobođenja u Suboticu i okolinu i zauzeše razna zvanja (većinom advokati i bankarski i drugi činovnici), ali im je glavni zadatak da šire hrvatstvo. S početka je njihova propaganda bila stidljiva, tek su po gde gde spomenuli hrvatsko ime. Posljednjih godina je ta propaganda otvorena, javna, ostantativna, neumorna. Dvoje novine ("Neven" i "Hrvatske novine") u svakom broju, u svakom članku naturuju Bunjevcima hrvatsko ime. Propaganda je sistematska. Sve tri stranke (Pučka, Bunjevačko-šokačka i Hrvatska seljačka stranka) na svakom zboru i na svakom sastanku demonstrativno ističu Bunjevce kao Hrvate. Hrvatske knjige se u besćenje prodaju i naturaju Bunjevcima, a one, koji se izjave za Hrvate, vode u Zagreb i u druge hrvatske krajeve, da ih tamo utvrde u hrvatstvu".

Kruti centralizam koji su provodile beogradske vlasti donio je bačkim Hrvatima nepravednu agrarnu reformu, kolonizaciju i sustavno potiskivanje latinice u školstvu i administraciji, a sve u cilju “nacionalizacije” Vojvodine. Ovakvi postupci srpskih vlasti tjerali su bačke Hrvate u redove HSS-a u kojoj su vidjeli zaštitu pred sve jačim asimilacijskim pritiscima. Sjedinjenje BSS-a i HSS-a potaknulo je osnivanja novih ogranaka HSS-a pa su ubrzo mjesnim organizacijama stranke bila povezana sva hrvatska naselja u Bačkoj. U sklopu političke borbe imale su organizacije HSS-a i daljnju zadaću prosvjetnog i gospodarskog djelovanja među bačkim Hrvatima. Prva organizacija seljačkog prosvjetnog i dobrotvornog duštva Seljačka sloga osnovana je u Tavankutu krajem 1926., a ubrzo je zbog velikog interesa i priljeva novih članova osnovana i druga u Mirgešu.³⁹ Veliku pomoć oko razvitka i organiziranja Seljačke sloge u Subotici i njezinoj okolici pružio je njezin tajnik Rudolf Horvat koji je tijekom ožujka 1927. boravio u Subotici i nadgledao rad već postojećih organizacija Seljačke sloge.⁴⁰ Zbog sve većih kulturno-prosvjetnih potreba pokrenuta je inicijativa za osnivanjem *Hrvatskog prosvjetnog doma*⁴¹ koji je trebao postati reprezent hrvatske svijesti Bunjevaca i Šokaca i dom gdje bi svoje mjesto našla brojna hrvatska prosvjetna i kulturno-umjetnička društva.⁴² Isticanje hrvatstva je smetalo srpske vlasti pa su podržavali regionalnu opredijeljenost pučanstva pod subetničkim imenima Bunjevaca i Šokaca jer su htjeli da i dalje ostanu samo Bunjevci i Šokci, ako već nisu mogli postati Srbi. Rakcija na *Hrvatski prosvjetni dom* nije izostala ni od hrvatskih klerikalnih krugova među bačkim Hrvatima. Na pozive o potrebama skupljanja novca za zgradu *Hrvatskoga prosvjetnog doma* u Subotici, *Hrvatske novine* koje su bile glasilo pučke stranke Blaška Rajića, apelirale su na svoje članove da ne daju priloge, jer je “to radićevski dom”⁴³ i da ne daju “ni pare za *Hrvatski dom*, u kojem će se raditi organizacije protiv vaše katoličke vjere”.⁴⁴

IV. Nastavak političkog djelovanja HSS-a u Bačkoj

Približavanjem izbora, aktivnosti HSS-a su se intenzivirale, održavana su predavanja i skupovi po mjesnim organizacijama koje su posjećivali i pojedini narodni zastupnici,⁴⁵ a *Neven* je objavljivao u tom smislu i budnice koje

³⁹ “Niču “Seljačke sloge””, *Neven*, br. 6, 10. II. 1927., 3.

⁴⁰ “Razvitak Selj. sloga u Subotici”, *Neven*, br. 11, 17. III. 1927., 2.-3.

⁴¹ “Hrvatski dom u Subotici”, *Neven*, br. 27, 8. VII. 1926., 1. Osnivačka skupština Društva za izgradnju *Hrvatskog prosvjetnog doma* održana je 11. VII. 1926.

⁴² “Zašto nam je potreban Hrvatski prosvjetni dom”, *Neven*, br. 5, 3. II. 1927., 3.

⁴³ “Naša gospoda”, *Hrvatske novine* (Subotica), br. 9, 26. II. 1927., 1.

⁴⁴ “Hrvati i Bunjevci”, *Hrvatske novine*, br. 10, 5. III. 1927., 3.

⁴⁵ “Nova godina nesretna za Radićevce”, *Somborski glasnik*, br. 3, 16. I. 1927., 3. Donose podatak da je HSS priredio seljačko prelo u Somboru na kojem su bili Radićevi zastupni-

su pozivale na izbore.⁴⁶ *Neven* se u svom pozivu "Svi na izbore" obratio pri-
stašama HSS-a riječima: "Daklem ovi će izbori da odluče, jesu li Bunjevci
Hrvati. Hrvati će glasati za Radića, a nehrvati za radikale."⁴⁷ Tijekom pro-
vedbe oblasnih izbora u siječnju 1927. i neposredno prije njih došlo je do
političkih makinacija i zvjerstava nad seljaštvom Bačke. Nekoliko puta su
batinani seljaci u Kupusini, Bačkom Monoštoru i Čonoplji zbog svoje pri-
padnosti HSS-u. Na sam dan izbora ometano je postavljanje kandidatskih
lista HSS-a, te je vršen sustavan pritisak na čuvare kutija HSS-a od polici-
je i radikala, a bilo je slučajeva da su čuvari kutija prisilno onemogućava-
ni da budu na izbornim mjestima.⁴⁸ Izbore u Bačkoj su nadzirali ministri
i narodni zastupnici HSS-a Pavle Radić, August Košutić, Đuro Basariček i
Vinko Trnjar. Za provedbu izbora u neslobodnim uvjetima, vodstvo HSS
optužilo je ministra unutrašnjih djela Božu Maksimovića i velikog župa-
na za Bačku, Baranju i Banat Aleksijevića.⁴⁹ Kao odgovor na optužbe HSS-a
ministar unutrašnjih djela Boža Maksimović je u Narodnoj skupštini optu-
žio HSS da želi "da se pošto poto afirmira u Vojvodini i da na silu progla-
si Šokce i Bunjevce za Hrvate, što je, gospodo, za sadašnji momenat našeg

ci iz Beograda i Zagreba "među njima i zloglasni Pernar". Na ovom prelu Pernar je govorio o
Bunjevcima i Šokcima kao o Hrvatima, što *Somborski glasnik* komentira: "Na ovom nesret-
nom prelu bila je dakle i jedina zabava nesretna tema o Hrvatima i hrvatstvu".

⁴⁶ *Neven*, br. 51, 23. XII. 1926., 3.

Složno braćo sad je čas...

Oj Hrvati širom Bačke
sinci zemlje te junačke.
Dižite se, zora rudi!
Ne čuje te l' truba budi?
Glas se čuje ispod neba
Od Sljemena, od Zagreba.
Glas nas budi, glas nas zove
ne na mejdan, u ratove
ispuniti dužnost svetu;
ne uz pušku, bajonetu
niti proseć' milostinju
da krojimo si sudbinu

*

⁴⁷ "Svi na izbore", *Neven*, br. 3, 20. I. 1927., 1.

⁴⁸ "Politička zvjerstva nad seljačtvom u Bačkoj", *Dom*, br. 5, 2. II. 1927., 2.

⁴⁹ "Optužba Hrvatskog seljačkog kluba proti ministru unutrašnjih djela", *Dom*, br. 6, 9. II. 1927., 1.; "G. dr. Ivan Krajač seli se u Sombor", *Politika*, br. 6748, 7. II. 1927., 2. Ivan Krajač imao je namjeru preseliti se iz Jastrebarskog u Sombor gdje je htio otvoriti odvjetnički ured. "Na ovaj korak ga je nagnalo iskustvo koje je stekao prilikom posete Somboru gde se uverio da tamošnji Hrvati žive bez vođstva i bez ikakve zaštite, te je odlučio da ceo svoj život posveti pomaganju Hrvata u Vojvodini". Krajač se na kraju ipak nije doselio u Sombor.

zajedničkog življenja u ovoj državi jedna velika pogreška, radilo se, gospodo, o niz objektivnih, za nju nepovoljnih uslova tamo, i na tom polju, gospodo ja joj ništa nisam mogao ni pomoći ni odmoći baš da sam i hteo”.⁵⁰ Boža Maksimović je u nastavku svoga govora iste te Bunjevce i Šokce nazvao Hrvatima: “Vojvođanski Hrvati HSS (u HSS-u, op. M. B.) koji su velikim delom u jakoj zavadi čak i s kaznenim zakonom svakako ne mogu biti velika atrakcija za razvijanje političkih akcija i za njen uspeh tamo.”⁵¹ Bunjevački radikalni zastupnik Marko Jurić dodao je na taj govor i istaknuo da je riječ o “nasilnom pohrvaćivanju Bunjevaca i Šokaca od strane hrvatskih separatista i to od dana oslobođenja, kada su bili izaslani iz Zagreba!”⁵² Ovaj istup je među bačkim HSS-ovcima ocijenjen kao jedan naručeni govor radikalnih vođa iz Beograda čije su direktive nužno slijedili prosrpski bunjevački političari.⁵³

Iako su izborni rezultati 1927. bili bolji za HSS u Bačkoj u odnosu na 1925., oni su bili još uvijek skromni.⁵⁴ Rad na širenju seljačkog pokreta nastavljen je među bačkim Hrvatima,⁵⁵ ali i Mađarima, Nijemcima, Slovacima i drugim narodima u Bačkoj.⁵⁶ S druge strane ostvaren je velik uspjeh na kulturno-prosvjetnom djelovanju među bačkim Hrvatima. Uzajamne posjete kulturno-umjetničkih društava iz Hrvatske i Bačke pridonijele su stvaranju trajnih veza koje će u mlade naraštaje bunjevačko-šokačkih Hrvata usaditi hrvatsku svijest. Naglašavana je nužnost nacionalne oznake u kulturno-prosvjetnom radu bunjevačko-šokačkih Hrvata jer su se nalazili među “velikim narodima” koji su svoje nacionalno preporodno doba već proživjeli.⁵⁷ Završetak narodnog preporodnog za bačke Hrvate je tek slijedio.

Zaključak

Asimilacijski pritisci vlasti na bačke Hrvate nastavljeni su i osjetili su se u državnoj politici, administraciji, školstvu i nastavi, u srpskom tisku i literaturi. Zbog tih nasrtaja pristupilo se još organiziranim radu izdavanjem brošura, tiskanjem knjiga, učvršćivanjem i povezivanjem organizacija HSS-a. I uz

⁵⁰ “Obrana g. B. Maksimovića”, *Politika*, br. 6767, 26. II. 1927. 1.-2.

⁵¹ *Isto*.

⁵² “Govor našeg narodnog poslanika g. Marka Jurića u parlamentu”, *Bunjevačke novine*, br. 10, 4. III. 1927., 2.-3.

⁵³ “Jedan naručeni govor”, *Neven*, br. 9, 3. III. 1927., 1.

⁵⁴ Jedan od najvažnijih razloga za porast broja glasova je bio i ulazak BŠS u HSS. Porast broja glasova za HSS u cijeloj Vojvodini je ostvaren od 3.108 1925. na 9.330 glasova 1927. Rudolf HORVAT, *n. dj.*, 352.

⁵⁵ “Narodni seljački pokret u Vojvodini”, *Narodni val*, br. 7, 24. VII. 1927., 1. Izvješće Đure Basaričeka iz somborskog okruga o organiziranju seljačkog pokreta.

⁵⁶ “Akcija HSS u Bačkoj”, *Politika*, br. 6904, 19. VII. 1927., 4.

⁵⁷ “Kulturna nastojanja bunjevačko-šokačkih Hrvata”, *Neven*, br. od 13. X. 1927., 3.

sve nepovoljne uvjete stvorene prelaskom u opoziciju, rad HSS-a u Bačkoj je nastavljen, a popularnost stranke među sve većim brojem osviještenih bunjevačko-šokačkih Hrvata neprestano je rasla. Grade se seljački domovi koji su postali okupljalište pristaša HSS-a, ali i brojnih hrvatskih kulturno-umjetničkih društava. Radić i njegovi suradnici su i dalje posjećivali Bačku i održavali zborove iako u nepovoljnim uvjetima za njihovu stranku. Kada sam Stjepan Radić nije bio u mogućnosti posjećivati Bačku, zborove su održavali njegovi opunomoćenici ili predstavnici kotarskih organizacija.⁵⁸ HSS je nastavio s političkom borbom da se bačkim Hrvatima osiguraju njihovi kulturni, prosvjetni i gospodarski interesi. Jačanjem veza između dvaju najjačih hrvatskih središta, Zagreba i Subotice, te djelovanjem HSS-a u Bačkoj hrvatsko stanovništvo se politički ujedinilo i nacionalno afirmiralo.

⁵⁸ Stjepan Radić je tijekom 20-tih godina nekoliko puta posjetio Bačku i održao javne skupštine. U Subotici 17. I. 1926., 15. VII. 1927., predavanje u subotičkom kazalištu, a 16. VII. 1927., javnu skupštinu i 29. IV. 1928., kao jedan od predsjednika SDK. U Somboru 24. V. 1926. i 17. VI. 1928. Ludošu 15. VII. 1927, Novom Sadu 4. III. 1928. i Bačkom Monoštoru 17. VI. 1928. Bačke Hrvate su nekoliko puta posjećivali Pavle Radić, Đuro Basariček, Ivan Pernar, Ljudevit Kežman, Tuna Babić, Josip Zagorac, Ivan Krajač, Juraj Krnjević, August Košutić, Miško Račan, Mirko Neurdörfer, Ivan Tizaj i drugi narodni zastupnici.

PRILOG:

Tekst *Somborske deklaracije*, Neven, br. 23, 10. VI. 1926., 1.

Somborska deklaracija

Budući da sa mnogo strana na nas stižu zamolbe, da im pošaljemo tačan tekst deklaracije bunjev. šok. stranke, to istu donosimo u cijelosti

Vodstvo bunjevačko-šokačke stranke nakon prethodnog jednodušnog odobrenja i zaključka glavnog odbora b. š. s. za okrug Šubotica i Sombor kao vrhovnog vijeća stranke daje sljedeću

IZJAVU

upućenu svim mjesnim organizacijama, pristaša i prijateljima b. š. s. — predsjedništvu HSS i čitavoj našoj političkoj javnosti:

I. Osnovna i programatska načela politike bunj.-šok. stranke još od njezinog osnutka bila su: Bunjevci i Šokci su Hrvati i Hrvatima hoće ostati.

2. Kao agrarnoj i seljačkoj državi potrebna je zdrava i poštena seljačka politika.

3. Naša država može da se sredi i da napreduje samo u zajedničkom sporazumu i bratskom radu većine Hrvata, Srba i Slovenaca, koji treba da i u stvarnosti osigura svim građanima ove države bez obzira na vjeru i narodnost potpunu zakonsku jednakost i ravnopravnost.

II. Sljedeći ova načela bunj. šok. stranka ne vidi između sebe i HSS nikakovu razliku ni u političko — programatskom pogledu, a ni u političko — taktičnom pogledu. Bunj. šok. stranka smatra HSS pod vodstvom g. Stjepana Radića nakon ulaska njenih narodnih poslanika u Narodnu Skupštinu, priznanja monarhije i pozitivnih zakona jedino pravom i parlamentarnom predstavnikom čitavog hrvatskog naroda pa tako i bunjevačkih i šokačkih Hrvata.

III. Usljed svega toga, a na poziv predsjedništva HSS i u prethodnom sporazumu s njime, — bunjevačko-šok. stranka jednodušno, oduševljeno i složno sa svim svojim organizacijama ulazi u redove HSS postajući time jedna duša i jedno tijelo sa HSS pod umnim i isprobanim vodstvom g. Stjepana Radića.

IV. Sada postojeće organizacije b. š. s. ostaju do konačne reorganizacije HSS u subotičkom i somborskom okrugu i na dalje u životu, samo s tom napomenom, da će one od sada ne samo u duhu HSS razvijati svoju djelatnost, nego i pod njezinim imenom.

V. List „Neven“ dosadašnje zvanično glasilo bunj. šok. stranke postaje od danas glasilo HSS za Srem, Banat, Bačku i Baranju.

VI. Bunjevački i šokački Hrvati uzaleći u HSS opravdano očekuju i pouzdano se nadaju, da će HSS i njezin parlamentarni klub obratiti na ročitu brigu i pažnju na jadne i dezolantne ekonomske i političko administrativne prilike t. zv. Vojvodine, a naročito Bačke i Baranje i svim se silama založiti, da se što prije izjednačenjem poreza sprovedu poreske reforme i smanje poreski tereti, zakonom sprovede pravedna agrarna reforma, zavede vanpartajska valjana i poštena uprava u općinama i gradovima, a nada sve, da se općinama i gradovima dađe općinska i gradska autonomija i što prije sprovedu slobodni općinski i gradski izbori.

U Somboru, dne 24. svibnja 1926.

*

Predsjednik :

Dr. Mirko Ivković Ivandekić

Tajnik :

Dr. Mihovil Katanec

Članovi vodstva :

**Stipan Matarić, Djido Josip Vuković,
Josip Strilić, Dr. Grgo Vuković.**

SUMMARY

THE SOMBOR DECLARATION AND ITS IMPORTANCE FOR THE
CROATS OF BAČKA

In this article the author examines the origins and process by which the Bunjevačko-šokačka Party merged with the Croat Peasant Party (HSS). The activity of the HSS in Bačka is analyzed within the scope of the role it played in opposing the denationalization of the Croats of Bačka (the *Bunjevci* and *Šokci*). The influence the Croat peasant movement had in Croatia was carried over to the Croats of Bačka, so that during these fateful years they became politically united and affirmed in their nationality.

Key words: Bačka, Bunjevci, Šokci, Bunjevačko-Šokačka Party, Croat Peasant Party